

Мемлекеттік әлеуметтік және аймақтық саясаты

- Мемлекеттің әлеуметтік саясаты: қажеттілік, мәні және мақсаты.
- Аймақтық саясат, мәні және мақсаты.

- Мемлекеттің әлеуметтік саясаты- қоғам өмірінің әлеуметтік-экономикалық жағдайын реттеу қызметтерінің бір бағыты. Мемлекеттің әлеуметтік саясатының мәніәлеуметтік топтардың, қоғам жіктерінің арасындағы қатынастарды қолдау, қоғам мүшелерінің өмір сүру деңгейін көтеруді қамтамасыз ету. Мемлекеттің әлеуметтік саясатының басты звеносы тұрғындардың табысын қалыптастыру болып табылады. Қоғам мүшелерінің табыс деңгейі индивидтердің материалдық және рухани өмірінің (демалыс, білім алу, денсаулық сақтау, қажеттіліктерді өтеу) мүмкіндіктерін анықтайтын көрсеткіш болып табылады.

- Әлеуметтік қорғау және әлеуметтік кепілдік. Еліміздің әкімшілдік-әміршілдіктен нарықтық экономика көшуі адамның әлеуметтік тәуекелінің артуына алып барады. Нәтижесінде адамдар өмір деңгейімен жіктеледі: шамалы топтың баюы мен кейбір топтардың.

- Тұрғындарды әлеуметтік қорғау жүйесінің басты элементі ретінде олардың ақшалай табысын индексациялауды жатқызады. Оның мәнісі: инфляция келтірілген зиянның толтыруға қызмет етеді. Тұрғындардың табысын индексациялау өзінің экономикалық мазмұны бойынша — тұрғындардың ақшалай табыс мөлшерін түзететін механизм.

- Нарықтық экономика жағдайында тұрғындарды әлеуметтік қорғаудың бірден-бір механизмі ретінде индексация өркениетті әлемде кеңінен қолданылады. Ол тұрғындардың ақшалай табысы мен сатып алу қабілеттілігін сүйемелдеуге бағытталған. Индексациялауға тұрғындардың бюджеттен алатын ақшалай табысы да жатады (жәрдем ақы, зейнет ақы, стипендия, жалақы).

- Индексацияны мынандай түрлерге жіктейді:
- ◆ Ақшалай табыс индексациясы;
- ◆ Сақталған ақшаны индексациялау және өмір сүру минимумын индексациялау.

Жалпы алғанда ақшалай табысты индексациялау механизмі төмендегідей түсіндіріледі. Мемлекеттік статистикалық агентстволар органдары тауар мен қызмет көрсетуге бағаның өзгеруін бақылап отырады. Осы бақылау тұтыну бағасы индексін есептеуге мүмкіндік береді. Осылар тұрғындардың жоғалтқан нәрсесі көлемінің бағытын айқындайды және мөлшерінің орнын толтырады.

- *Күн көру деңгейі дегеніміз не және ол қалай өлшенеді? Өмір сүру минимумы деп адамның өмір сүруін және оның жұмыс күшін қалпына келтіруді сүйемелдеуге қажетті ақшалай қаржы деңгейін айтамыз. Қоғам дамуы жағдайындағы күн көру деңгейі өмір деңгейінің қоғамға қажетті төменгі шекарасын анықтайды.*

- *Ғалым –экономистер күн көру деңгейін екі тәсілмен анықтауға талпынды:*
- *Бірінші тәсіл минималды тұтыну бюджетіне негізделген. Ол отбасы табысының балансы мен шығындарынан тұрады.*
- *Күн көру деңгейін анықтаудың екінші тәсілінде кедей отбасы өз табысың $1/3$ бөлігін тамақ өнімдеріне жұмсайтыны ескеріледі.*

- *Күн көру деңгейін бюджетінің рационалды тұтыну бюджетінен айырмашылығы сол барлық ойдағы тұтынуды қанағаттандыруға есептелмеген. Минимумның мақсаты-қызмет пен еңбекке қабілеттілікті қалыпты ұдайы өндіруді қажетті көлемде қамтамасыз етуі болмақ.*

Әлемдік тәжірибеде тұрғындар табысын индексациялаудың екі негізгі түрі белгілі:

- **Автоматты**
- **Жартылай автоматты, кейде келісімді дейді.**

Бірінші түрінде, жалақы баға индексiнiң өсуiне қарай пропорциональды көбейiп , кеткен шығынды толық қайырады, Жалақының осындай жүйе бойынша есептелуi оны тиiмдi ұйымдастыруға керi әсерiн тигiзедi. Себебi еңбек ақыны көтеру оның нәтижесiмен ешқандай байланыста емес.

Екінші түрі Еуропалық экономикалық қауымдастық елдерінде кеңінен қолданылады. Оның мәнісі мынада: жалақының баға өскенін ескере отырып, өсетіндігі жайы бүкіл екі деңгейінде ұсыныс жасалып шешіледі. Мұндай келісім кәсіподақ, жұмыс беруші және мемлекеттің қатысуы арқылы жасалып, көп елдерде ғалым – сарапшыларды шақырады. Сосын кәсіп орын өзінің шамасына қарай өткереді, көбінесе ұжымдық келісім жасау арқылы жүзеге асады. Мұндай тәртіп индексация механизмін нақты жағдайға, қаржы мүмкіндігіне және еңбек қатынастарына бейімдейді.

Нарықтық шаруашылық жағдайында мемлекеттің әлеуметтік саясаты бір жағынан, әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етіп және әлеуметтік қысымды жұмсартса, екінші жағынан, кәсіпкерлік пен белсенділігі жоғары жоғары жалдамалы еңбекке кедергі келтірмеу керек.

- ҚР нарықтық қатынастарға көшу жағдайында әлеуметтік және аймақтық саясаттың маңызы өсе түседі. Осыған байланысты ҚР тұрғындарды әлеуметтік қорғау жүйесінде және аймақтық экономиканы дамытуда жаңа ұстанымдар қажет. Осы жағдайларды жүзеге асыруда «Қазақстан 2030» және ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Жаңа Қазақстан жаңа әлемде» Жолдауындағы нақты әдістер үлкен маңызға ие.

«Қазақстан егеменді ел ретінде қалыптасуы мен даму стратегиясы» бағдарламасы қоғамдық өмірдің шешуші саласындағы стратегиясы үш кезең ішінде нарықтық жүйеге өтуді жалғастырудан тұрады.

■ **1 кезең 1992-1995 ж.**

Макроэкономикалық тұрақтандырудың екі негізгі процестерін қамтиды: меншіктің едәуір бөлігін жетілдіруші және тұтыну нарығын тауарлар мен толықтыру.

■ 2 кезең 1996- 2005 ж.

Экономиканың шикізат базасын өзгертуге қадам басу үшін, телекоммуникация мен транспорт жүйелерін жеделдете дамыту, сонымен бірге дамыған тауар және валюта нарықтары, капитал, жұмыс күші, бағалы қағаздар мен интеллектуалды меншік нарықтарын қалыптастыру үшін қажет.

- **3 кезең 2006- 2012 ж.**

**Экономиканың ашық типін
жедел қарқынмен дамыту,
осының негізінде өтпелі
кезеңде стратегиялық
мақсаттарға жету және
Қазақстанның әлемдік
индустриальды елдер
қатарына кіру мен сауда
позициясының нығайуымен
сипатталады.**

1997 жылдың қараша айындағы Елбасының Қазақстан халқына жолдауында өтпелі кезеңдегі әлеуметтік экономикалық дамудың қорытындысы шығарылды, тежеуші факторлар айқындалып, **2030** жылға ұзақ мерзімді мақсаттар мен олардың мерзімдері көрсетілді.

Қойылған мақсаттарды жүзеге асыру мына үш кезеңде болуы қажет:

- **1998- 2000 жылдар**
- **2001- 2010 жылдар**
- **2011- 2030 жылдар**

Қазақстан Республикасының әлеуметтік экономикалық саясаттың бес басты бағыттары:

- әлеуметтік ахуалды жақсарту және кәсіпкерлік қызметті одан әрі дамыту;
- басқарудың тиімділігін арттыру;
- өндіріс секторларына несие беру;
- экономикалық шикізат бағдарын өзгерту;
- аймақтық диспропорцияларды жою

Әлеуметтік ахуалды жақсарту және кәсіпкерлік қызметті одан әрі дамыту: жұмыссыздықпен кедейлікпен күрес, шағын және ірі кәсіпкерлікті дамыту арқылы жұмыспен қамту.

Экономикалық саясаттың тағы бір бағыты аймақтардың дамуындағы диспропорциялар (жұмыссыздықтың басымдылығы, кедейліктің деңгейі).

Әлеуметтік қорғау және әлеуметтік кепілдік.

Қазақстан Республикасында әлеуметтік кепілдікке мыналарды жатқызамыз: минимальды жалақы, зейнет ақы, стипендия, жәрдем ақы оның ішінде уақытша еңбекке жарамсыздарға ақша төлеу, және ақысыз білім алу мен медициналық көмек көрсету, жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғау, жұмыссыздық бойынша жәрдем ақы алу құқығы, және меншікке құқы және одан табыс табу.

- Әр бір қала мен елді мекен экономикалық дамуды жетілдіруге қолайлы өзіндік жергілікті жағдайларымен сипатталады. Аталмыш жергілікті жағдайлар экономикалық даму стратегиясын өндіру мен қалыптастыруға негіз бола алады. Тәжірибе көрсетіп отырғанындай, жергілікті күшті экономиканы қалыптастыру үшін қауымдар жергілікті жердің әлді, әлсіз жақтарын және мүмкіндіктері мен қауіптерін ескере отырып, бірлескен стратегиялық тұрғыда жоспарланған іс әрекеттер жүргізуі тиіс.

Бұндай процесс аймақтарға деген бизнестің, жұмысшы күші мен жәрдем институттарының қызығушылығын арттырады.

Жеке секторларды дамытудағы келеңсіздіктерді жойып әлеуметтік –экономикалық дамуды белсенді түрде зерттей отырып, нығайту мақсатында стратегия бағдарламалар мен жобалар қабылданып отырылды. Осылайша, аймақтар өзінің экономикалық базасын ұлғайтып, тұрғындарды еңбекпен қамтамасыз етіп отырды.

Қазіргі таңда қалалар мен аудандық жерлердің алдында зор мақсаттар қойылып отыр, Ол дегеніміз аймақтардың жергілікті экономикалық дамуын стратегиялық жоспарлы түрде жүргізу қажеттігінің зор маңызы бар екенін көрсетеді.